



Josep SOLERVICENS (ed.)

La poètica del Barroc. Textos teòrics catalans

Barcelona: Punctum-Mimesi («Poètiques» 3), 2012

Ja fa uns quants anys que el projecte Mimesi (stel.ub.edu/mimesi/) s'ha convertit en un referent important en l'estudi de les poètiques de l'edat moderna. Dirigit, des del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona, per Josep Solervicens, Mimesi té una decidida vocació internacional i comparatista, com no podria ser d'una altra manera en un camp d'estudi essencialment europeu, i alhora ha sabut conciliar la reflexió general amb una atenció específica a les realitzacions d'àmbit català. L'editorial lleidatana Punctum n'ha publicat, des del 2009, els principals resultats, en forma d'útils estudis col·lectius (derivats de seminaris internacionals) i d'antologies, la primera de les quals és aquesta, dedicada als «textos teòrics catalans» del barroc i a càrrec del mateix Solervicens.

L'objectiu explícit de l'antòleg ha estat complementar el coneixement del barroc català amb la perspectiva teòrica que li és pròpia, tot aportant un conjunt significatiu de textos a penes coneguts i de molt diversa mena. Solervicens sosté de manera convincent que la poètica barroca ocupa un espai específic dins de l'anomenat cicle classicista: és una construcció epistemològica i estètica de trets ben marcats i, per tant, amb el seu propi repertori de temes, problemes i nocions clau, entre les quals destaquen l'ingení (que no *enginy*, com doctament s'explica a la nota 12 del pròleg), l'agudeses i la meravella. Guiada per aquesta idea matriu, l'antologia deixa de banda la pura cronologia i s'organitza temàticament, en nou seccions que, a la manera d'una poètica antiga, assenyalen els nuclis de la teorització: furor poètic, geni poètic, mimesi, versemblança, meravella, ingení-agudeses, teoria de l'efecte poètic, gèneres literaris, estils retòrics i cànon. La decisió és un encert, perquè dona prioritat a la dinàmica pròpia dels discursos teòrics, facilitant-ne l'estudi transversal i comparat. S'ha inclòs també una llista cronològica de les obres, per refer, si es vol, el fil temporal que aquí se supedita a l'organització conceptual.

Els textos triats, una trentena llarga, abasten el període comprès entre les activitats de l'Acadèmia dels Nocturns, a la València virreinal de les darreries del Cinc-cents, i la dels Desconfiats, a la Barcelona austriacista de principis del Set-cents. Al costat d'uns pocs noms relativament coneguts (Virués, Aguilar, «Ricardo de Turia», Mateu i Sans, Mariner, Fontanella), demanen el seu lloc autors reservats als especialistes o gairebé ignots, com Joaquim de Setantí, Fructuós Bisbe i Vidal, Josep d'Olzina, Josep

Ortí i Moles, l'advocat Mora i Bosser, Narcís Julià o Manuel Martí. Solervicens no s'endinsa en un territori prèviament cartografiat per altres estudis, i és per això que la selecció resulta encara més meritòria, per ajustada i rellevant i pel coneixement que pressuposa. La llengua emprada per aquests autors en les seves especulacions teòriques no és una de sola, sinó que es reparteix entre un majoritari castellà, el català i el llatí, i també s'hi troba una peça en italià. Pràcticament la meitat dels textos eren inèdits fins en aquest moment, i s'ha d'agrair la decisió d'oferir-los íntegres sempre que l'extensió ho permet avantposant l'interès i la cohesió de cada obra a l'oportunitat de multiplicar el nombre d'exemples. Entre les novetats, podem fer esment, pel seu particular interès, de la *Retòrica cristiana* del mallorquí Joan Baptista Escardó, *De furore poetico* de Mariner (l'hel·lenista valencià és la veu dominant a l'antologia, amb set contribucions) o l'anotació a l'*Art poètica* horaciana del jesuïta manresà Josep Morell. Cada autor i obra van precedits d'una succinta però completa fitxa biobibliogràfica per tal de situar adequadament el lector. Els textos, fixats sempre a partir dels testimonis antics, han estat acuradament editats i puntuats, amb criteris de presentació gràfica raonables. Pel que fa a les notes al peu, són les imprescindibles i posen en relleu la saviesa de l'editor, que aclareix passatges foscos, en dóna la font o en subratlla idees matrius. Les obres llatines s'acompanyen d'una traducció al català precisa, literalista, amb clara funció auxiliar. Fins i tot s'hi troben algunes il·lustracions (emblemes, pintures), relacionades amb els continguts dels textos que acompanyen.

Precedeix el conjunt un pròleg on Solervicens assenyala i exposa els principals punts teòrics i on fa una breu i encertada glossa de cada text situant-lo en el context de la poètica europea, amb apunts interpretatius sempre escaients. Entre aquests podem destacar la presentació de Mariner com un lector d'Ausiàs March en clau barroca; la puntualització que Virués, en el pròleg al *Monserate*, utilitza el concepte de meravella en un sentit neoaristotèlic i no pròpiament barroc (això potser hauria aconsellat no incorporar-lo a l'antologia, però la justificació que es dóna resulta convincent); la descoberta que l'*Apologético de las comedias españolas* de Turia usa com a font *Il compendio della poesia tragicomica* de Giovan Battista Guarini; la constatació que hi ha vies de comunicació entre textos renaixentistes i barrocs de la tradició local, com quan Escardó recorda Antoni Lull i Pere Joan Nunyes com a referents per a la retòrica hermogènica. Cadascuna d'aquestes troballes –i n'hi ha més– bé podria ser el nucli d'una recerca autònoma, cosa que mostra la sapiència i la fertilitat d'idees de l'antòleg.

Per contra, són pocs, si n'hi ha algun, els punts en els quals es pot discrepar. A la secció 3, titulada «Mimesi», s'han aplegat els textos referits a la *imitatio* dels models, juntament amb els de caire més diguem-ne aristotèlic, sobre representació de la realitat, versemblança i teoria de la ficció. Tot i que les diferències entre un grup i l'altre s'assenyalen en el pròleg, potser hauria estat preferible separar-los, com s'ha fet en el cas de *furor* i *ingenium*, atès que són dos conceptes distints. De

l'introït de Virués a la seva tragèdia *La gran Semíramis* és possible que s'hagi subratllat en excés el tret barroc de barreja de gèneres dramàtics, quan la qüestió es fa entendre millor en el marc de la teorització tràgica del Renaixement, sota l'empara de Giraldu Cinzio. De Virués a, per exemple, l'*Arte nuevo* de Lope hi ha encara una notable distància. En algun petit cas es podria filar una mica més prim, com quan es diu (p. 24) que el *topos* sobre la poesia com a pintura que parla i la pintura com a poesia silenciosa prové de Plutarc. Cert, però l'escriptor de Queronea cita el motiu no com a sentència pròpia, sinó de Simònides de Ceos (val a dir que aquesta precisió sí que s'introdueix més endavant, a la p. 157, nota 278). *Peccata minuta* –si és que ho arriben a ser– en un volum d'absoluta referència, modèlica correcció i encomiable absència, tan poc barroca, d'elements superflus.

Una antologia així ha estat pensada no només com a primer tast d'una àrea intel·lectual poc o gens explorada, sinó com a estímul de l'estudi i el desenvolupament futurs. En aquest sentit, resulta especialment atractiva la secció sobre els models literaris, amb judicis d'interès a l'entorn de les grans obres clàssiques en llengua catalana (la poesia d'Ausiàs March, el *Tirant lo Blanc*); bé es podria investigar la petja en aquests textos del sempitern debat dels Antics i els Moderns. És aquí, a més, on es troba la indiscutible perla de la col·lecció: la *Vida* de Francesc Vicent Garcia, escrita pel Rector de Pitalluga (àlies de Manuel de Vega), sorprenentment inèdita fins avui. No és menys important prendre consciència, gràcies als fragments seleccionats, de la forta empremta teòrica de *Lo desengany*, la qual cosa no fa sinó confirmar la rellevància de l'obra de Fontanella i la necessitat que li sigui reconegut un lloc en el cànon teatral europeu del barroc. D'altra banda, els textos sobre la meravella, l'efecte d'allò literari i els estils confirmen l'absència generalitzada de la noció de sublim, que tan bona fortuna faria al segle XVIII i que des de mitjan segle XVI era a disposició dels teòrics: l'havia estudiada Francesco Robortello en traduir el tractat del Pseudo-Longí, i en 1674 hi tornaria, en francès, Nicolas Boileau. És un concepte, doncs, que encara havia de veure arribar el seu moment.

Per acabar, qui això escriu vol assenyalar el caràcter problemàtic de l'adjectiu «catalans» per qualificar aquest conjunt de textos. Al pròleg, Solervicens utilitza la perífrasi «autors dels territoris d'expressió catalana de la Corona d'Aragó», i al volum col·lectiu *La poètica barroca a Europa* havia parlat de «la poètica barroca a l'àmbit català», solucions totes dues preferibles des d'un punt de vista històric i científic, ateses les obres aplegades, les circumstàncies de la seva producció i el rerefons intel·lectual sobre el qual es projecten. Cal pensar que la formulació de la coberta obeeix a dissenys editorials.

Gonzalo Pontón

Universitat Autònoma de Barcelona